

تقدیر ریاضی با همه رذائل آن ریاضی نایب آنکه ضیاء دلبری و شعله یوسف است به آن
 شعله یوسف که در میان رذائل آن ریاضی نایب آنکه ضیاء دلبری و شعله یوسف است به آن
 سال ۱۸۷۱ میلادی در آن سال که ریاضی نایب آنکه ضیاء دلبری و شعله یوسف است به آن
 در آن سال که ریاضی نایب آنکه ضیاء دلبری و شعله یوسف است به آن
 تاریخ طراخی در آن سال که ریاضی نایب آنکه ضیاء دلبری و شعله یوسف است به آن
 توانسته و آن را در آن سال که ریاضی نایب آنکه ضیاء دلبری و شعله یوسف است به آن
 ۱۳۸۱ - اول

مروری بر پژوهشهای تئوری

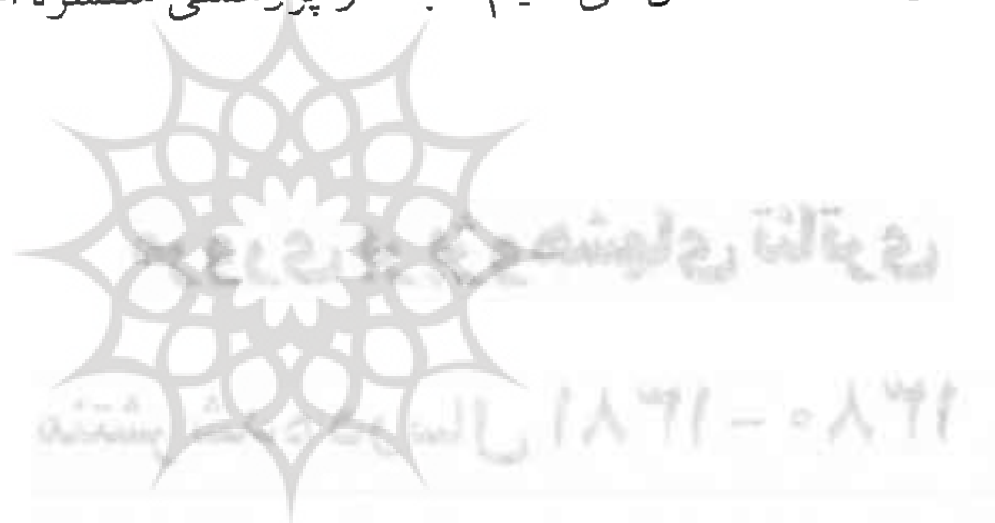
منتشر شده در سال ۱۳۸۱ - ۱۳۸۰

این کتاب که فصلی از آن در این شماره از نشریه علمی-پژوهشی «پژوهش‌های تئوری» در سال ۱۳۸۱ منتشر شده است، در این شماره از نشریه علمی-پژوهشی «پژوهش‌های تئوری» در سال ۱۳۸۱ منتشر شده است. این کتاب که فصلی از آن در این شماره از نشریه علمی-پژوهشی «پژوهش‌های تئوری» در سال ۱۳۸۱ منتشر شده است، در این شماره از نشریه علمی-پژوهشی «پژوهش‌های تئوری» در سال ۱۳۸۱ منتشر شده است. این کتاب که فصلی از آن در این شماره از نشریه علمی-پژوهشی «پژوهش‌های تئوری» در سال ۱۳۸۱ منتشر شده است، در این شماره از نشریه علمی-پژوهشی «پژوهش‌های تئوری» در سال ۱۳۸۱ منتشر شده است.

چاپ کتب پژوهشی درباره تاریخ تئاتر ایران یکی از گامهای مؤثر برای حفظ میراث کهن و آشنایی نسل جدید با تلاشهای گذشتگان است. علاوه بر دفتر پژوهشهای تئاتری مرکز هنرهای نمایشی که در سال ۱۳۸۱ اقدام به انتشار دو کتاب پژوهشی در زمینه تاریخ تئاتر ایران کرده، کتب دیگری نیز اخیراً در این زمینه به چاپ رسیده است که برای آشنایی علاقه‌مندان و خوانندگان فصلنامه صفحاتی را به معرفی آنان اختصاص می‌دهیم تا با آثار پژوهشی منتشره اخیر آشنا شوند.

حسن حسینی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

تاریخ طراحی صحنه تئاتر در ایران

نوشته و گردآوری: محسن صانعی - تهران - انتشارات نمایش - چاپ اول - ۱۳۸۱

این کتاب در هفت فصل تنظیم شده است و طراحی صحنه تئاتر ایران را از لحاظ سیر تاریخی به چند دوره تقسیم کرده است که عبارتند از:

- ۱- طراحی صحنه در نمایش‌های سنتی.
- ۲- طراحی صحنه در آغاز تئاتر اروپایی در ایران.
- ۳- طراحی صحنه در دوران مشروطه.
- ۴- طراحی صحنه در دوره رضاشاه.
- ۵- طراحی صحنه در دهه‌های بیست و سی.
- ۶- طراحی صحنه در دهه چهل.
- ۷- طراحی صحنه در دهه پنجاه.

بدین ترتیب صانعی تاریخ طراحی صحنه را تا پیش از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران مورد بررسی قرار می‌دهد.

کلیت این پژوهش شامل دو بخش تاریخچه طراحی صحنه در ایران است که اطلاعات آن از روی کتب تاریخ تئاتر ایران و اسناد و مدارک موجود در نشریات و مجلات و سایر پژوهش‌های پراکنده در این زمینه فراهم شده است و بخش دیگر شامل مصاحبه با پیشکسوتان تئاتر و طراحی صحنه در ایران و بویژه اساتید امروزی این رشته است که در خلال این گفتگوها اطلاعات ذی‌قیمتی درباره تاریخ طراحی صحنه، امکانات، مشکلات و ابزار و وسایل در هر دوره در اختیار

علاقه‌مندان قرار می‌گیرد.

در بخش نخست ویژگی‌های طراحی صحنه در تعزیه به عنوان مهمترین نمایش سنتی و رسمی در ایران مورد بررسی قرار گرفته است و اشیاء به کار رفته در تعزیه و نقش رنگ و لباس در آن بحث و بررسی شده است. در ادامه این بخش ویژگی‌های صحنه نمایش‌های مضحکه ایرانی که به نام تقلید از آن یاد شده است، نیز بیان می‌شود. و مهمترین نکته‌ای در طراحی صحنه این دسته نمایش‌ها به چشم می‌آید، صحنه گرد آن است که به صورت سکو دیده می‌شود و با اندک وسایل پرداخته می‌شود و لباس در آنها عموماً ترکیبی است از تخیل عامیانه، لباس‌های دوره صفویه، لباس‌های منقوش در نقاشی‌های شاهنامه‌ای و شمایل قهوه‌خانه‌ای، که گاه با عناصری از لباس معاصر تلفیق می‌شود.

دو فصل بعد به چگونگی رواج تئاتر اروپایی در ایران دوره قاجاریه و همزمان با دوران مشروطه می‌پردازد و ضمن معرفی بنیانگذاران این شیوه در ایران، برخی از ویژگی‌های صحنه‌های نمایش آن زمان را برمی‌شمارد که البته به علت فقدان اطلاعات در آن زمان باید گفت که اسناد زیادی در این درباره موجود نیست و بیشتر اطلاعات موجود بر حدس و گمان استوار است چون استفاده از پرده‌های نقاشی و استفاده از پرسپکتیو برای نمایاندن مناظر در طراحی صحنه نمایش‌های آن زمان.

با شروع دوره رضاشاهی تحول زیادی در صحنه تئاتر ایران به وقوع پیوست که عمده‌ترین آن تشکیل گروه‌های تئاتری چون: شرکت کمدی ایران به سرپرستی سیدعلی نصر، کلوپ موزیکال، جامعه باربد زیر نظر اسماعیل مه‌رتاش، کمدی اخوان و جمعیت نکیسا و استودیو درام کرمانشاهی بود، علاوه بر آن پای زنان به صحنه تئاتر باز شد و زمینه‌های آموزش تئاتر و توسعه وسایل طراحی صحنه و گریم و لباس در ایران فراهم آمد. تشکیل گروه‌های تئاتری مهمترین گام در توسعه دکور و طراحی صحنه تئاتر در ایران بود. این گروه‌ها معمولاً مکانهایی را برای اجرای نمایش‌های خود اختصاص می‌دادند که گاهی در جهت توسعه مکان اجرای تئاتر در ایران بود و از امکانات مختلف و شیوه‌های گوناگونی برای دکور آنان بهره

می‌جستند. از جمله سالن‌هایی که در این سالها تأسیس شد می‌توان به: تماشاخانهٔ دائمی تهران، سالن نکویی، تالار زرتشتیان، سالن سپه و تماشاخانهٔ تابستانی مرکزی اشاره کرد. در همین زمان نخستین دکوراتورهای حرفه‌ای ایرانی پدید می‌آیند که البته بیشتر آنان در کنار سایر فعالیت‌های تئاتری به طراحی صحنه تئاتر نیز می‌پرداختند. مهمترین این افراد عبارتند از: رفیع حالتی، محمود ظهیرالدینی، نعمت‌الدین سعیری، خان بابا صدوری، محسن سهیلی، نورمحمد میرعمادی، ناپلئون سروریان، برسیف‌الدین کرمانشاهی، مهدی مقبل.

در سالهای دهه بیست و سی تا زمان وقوع کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ تئاتر ایران دچار تحولات گسترده شد و یکی از درخشان‌ترین دوره‌های تئاتر ایران محسوب می‌شود. در این دوره برای نخستین بار دکوراتورهای حرفه‌ای پدید آمدند و تبدیل به یکی از عوامل اصلی شکل‌گیری نمایش‌ها شد.

ویژگی‌هایی را که در صحنه‌آرایی این زمان می‌توان دید عبارتند از: واقع‌گرایی در دکور، دکورهای جعبه‌ای، استفاده از زمینهٔ نقاشی بزرگ، تعدد و ازیاد وسایل و قوش، تروکاژهای صحنه‌ای، رعایت زمان و مکان نمایشنامه در دکور، تکنیک‌های جدید ساخت و مونتاژ دکور. همچنین تعداد زیادی طراحان صحنه حرفه‌ای در این دوران را از جمله اتفاقات مؤثر و خوب آن باید دانست. با وقوع کودتای ۲۸ مردادماه و ایجاد دوبارهٔ جو خفقان در کشور، حرکت رو به رشد تئاتر متوقف شد.

دههٔ چهل و در تعاقب آن دهه پنجاه تلاش‌های زیادی برای اجرای نمایش‌های غربی صورت گرفت که سه گروه آناهیتا، تئاتر امروز و بازارگاد عمدتاً به اجرای این گونه نمایش‌ها می‌پرداختند و در مورد طراحی صحنه نیز اغلب از شیوه‌های غربی تقلید می‌کردند و سعی داشتند سریعاً به مکتب‌ها و شیوه‌های جدیدتر غرب دست یابند. در کنار آن، کارگردانی بهرام بیضایی که با رویکردی نو به نمایش‌های سنتی ایران یعنی تعزیه و تقلید می‌نگریست، از عناصر این نمایش‌ها برای نگارش نمایشنامه، بازیگری، کارگردانی و طراحی صحنه بهره‌گرفت که از آن جمله می‌توان به استفاده از

تاريخ طراحي صحنه تئاتر در ايران

محسن صانعي

«سکو» نام برد که از مهمترین ویژگی طراحی صحنه در این گونه نمایشهاست و بیضایی در نمایش‌های خویش مثل سلطان مار از آن استفاده می‌کند. به سبب حیات طراحان صحنه این دوره، محقق توانسته است با از طریق مصاحبه اطلاعات نسبتاً مفصل و موثق و مفیدی درباره طراحی صحنه این دو دهه به دست آورد که گوشه‌های از تاریخ طراحی صحنه تئاتر در ایران را آشکار می‌کند. مصاحبه‌هایی که در این کتاب گردآوری شده است شامل مصاحبه: با مهدی مقبل، محسن دولو، ولی‌الله خاکدان، حسین محسنی، اسمعیل ارحام صدر، صالح پناهی و خسرو خورشیدی و... است. در پایان تحقیق نویسنده اشاره دارد که طراحی صحنه در کلیت چیزی جدای از تئاتر نیست و تئاتر نیز همواره رشد منظم و تکامل مداوم نداشته است و دائم در اوج و فرود بوده است، به همین خاطر در هر دوره‌ای که تئاتر رونق داشته است، طراحی صحنه نیز رشد کرده و هرگاه تئاتر در رکود فرو می‌رفته، طراحی صحنه نیز دچار انفعال می‌شده است. این امر سبب شده است که تجربه‌های شخصی آدم‌های حرفه‌ای این کار کمتر به نسل بعد منتقل گردد و نه شیوه‌های کلی کاری آنها و به جای جریان‌سازی و روندی پویا همواره شاهد تجربه‌ها و تلاش‌های فردی پراکنده بوده‌ایم.

تعزیه در ایران

تألیف: صادق همایونی - شیراز - انتشارات نوید شیراز - چاپ اول - ۱۳۸۱

صادق همایونی متولد ۱۳۱۳ شمسی در سروستان فارس است و تحصیلاتش را در رشته حقوق در دانشگاه تهران گذرانیده است. او تاکنون پژوهش‌های زیادی در زمینه تعزیه در ایران داشته است که برخی از آنان بصورت کتاب یا مقالات در نشریات مختلف ادبی و نمایشی به انتشار رسیده‌اند. کتاب «تعزیه در ایران» نیز حاصل مطالعات گسترده این محقق در طول سالیان بوده که در پی دسترس

علاقه‌مندان و به دنبال تکمیل اسناد و مدارک یافته شده از سوی محقق به چاپ مجدد رسیده است.

این کتاب از چند بخش تشکیل شده است:

● بخش اول با عنوان تعزیه و تاریخ، شامل بررسی تاریخی تعزیه است و به ریشه وجود این نمایش در ادوار پیش از اسلام و خاستگاه مذهبی آن اشاره شده است، در کنار آن برای آشنایی دقیق‌تر با شرایط رشد و گسترش هنر تعزیه در طول تاریخ به اوضاع سیاسی و اجتماعی ایران از زمان دیلمیان - که عزاداری برای امام حسین (ع) در ایام ماه محرم آزاد شد - تا پایان سلسله قاجاریه - که تعزیه در آن به اوج رسید و پس از آن رو به افول گذاشت - توجه شده است.

در ادامه این بخش سیر تحولات و تکامل هنر تعزیه مورد بررسی قرار گرفته است و درباره شباهت‌های نمایش‌های مذهبی اروپایی با تعزیه به عنوان هنری دینی سخن رفته. همچنین در ادامه این بخش محقق به اسنادی درباره تعزیه مانند نظریات فقه‌ها و خاطرات و گزارشات جهانگردان، اسناد تاریخی به جامانده از تکیه دولت به عنوان بزرگترین و مشهورترین مکان برگزاری تعزیه‌ها در دوره قاجار و همچنین انواع تعزیه‌ها اشاره کرده است. همچنین به شیوه‌های برگزاری این گونه نمایش‌ها در کشورهای همجوار اشاره دارد.

● بخش دوم با عنوان سخنانی چند پیرامون تعزیه، به بررسی دو فرم و محتوا در تعزیه‌های ایرانی پرداخته است. در قسمت اول ساختار، عناصر و اجزای تعزیه بررسی شده است و از جمله عناصر و ارکانی که بر تعزیه برشمرده شده است عبارتند از: شعر، تقالی، سخنوری، موسیقی، عزاداری، پرده‌داری، استفاده از اشیاء، وسایل مختلف و امکانات مادی و صوری برای صحنه و فضا سازی بویژه استفاده سمبلیک از اجزا، از میان برداشتن فاصله میان بازیگر (شبه‌خوان) و تماشاگر و شرکت فعالانه او در روند تعزیه، وجوه پررنگ اعتقادات مذهبی چون ایمان و اخلاص، توجه به مسایل سیاسی و اجتماعی روز جامعه، هماهنگی کامل بازی با متن و گفتگوها و توجه به نکات دقیق روانشناسی است که مؤلف هر یک را در کتاب

به اختصار شرح داده است.

قسمت دوم به برشمردن ویژگی‌های منحصر به فرد تعزیه ایرانی را از لحاظ محتوا اختصاص یافته است که به اختصار عبارتند از:

- وسیله‌ای مفید و مؤثر برای تبلیغ تشیع.
 - پیوند با اسطوره‌های مذهبی و قصص قرآنی.
 - پیوند با اسطوره‌های تاریخی و فرهنگی ایران‌زمین.
 - وسیله‌ای برای پرورش و آموزش اصول و مبانی دینی و اخلاقی در عامه مردم.
 - نزدیکی با زندگی عامه مردم.
 - فروریختن معیارهای زمان و مکان.
 - ارتباط مستقیم و محسوس بین حوادث و ترتیب آنها بر مبنای روایات تاریخی.
- بخش سوم با عنوان بررسی تعزیه‌ها به بررسی وجوه ادبی تعزیه‌ها و پیوند آنها با نثر و نظم و شعر عامیانه فارسی و روند تبدیل شدن آنان از مراثی ادبی به شعری صحنه‌ای و نمایشی را بررسی می‌کند. انواع تعزیه‌ها و فرهنگ اصطلاحات و اسامی تعزیه‌ها، نام آهنگها و نواهای به کار رفته در تعزیه دیگر موضوعاتی هستند در این بخش به آنها پرداخته می‌شود.
- بخش چهارم تعزیه‌ها و ترتیب وسایل آنها نام دارد. در ادامه بخش قبل که به متن تعزیه‌ها توجه دارد، این بخش به اجرای تعزیه‌ها توجه خویش را معطوف داشته است. و شامل فصل‌هایی چون نسخ تعزیه، طریقه تعزیه‌خوانی و پیشخوانی و وسایل و ابزار و لباس است و در پایان نیز اشاره‌ای به بزرگان این هنر کرده است.
- در بخش پنجم نویسنده چند تعزیه را گردآوری و برگزیده است و در متن کتاب جای داده که در کنار حفظ این اسناد، امکان بیشتری بر شناخت بهتر علاقمندان به هنر تعزیه فراهم کند. مؤلف در ابتدای این بخش آورده است: «در این بخش تعزیه‌هایی که نقل شده به ترتیب نوبت تعزیه‌خوانان نگاشته شده و به علاوه تا حد امکان حالت‌هایی که حاکم بر تعزیه است و نیز در نسخه اصلی قید شده ذکر گردیده به نحوی که ایجاد ملال نکند و اجرای آن تا حدی در هر کجا میسر باشد و به علاوه خواننده

صادق همایونی

تعلیم و پرورش

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جلد مع علوم انسانی

پژوهش‌های علمی و فرهنگی ۱۳۹۷

به سهولت اجرای آن را نیز از نظر بگذارند.

تعزیه‌های که در این بخش از کتاب آمده است:

تعزیه حضرت عباس - تعزیه امام رضا - تعزیه حضرت معصومه - تعزیه قانیا (شاه فرنگ) - تعزیه علی اکبر - تعزیه امام حسن - تعزیه حر - تعزیه یاقوت و زمرد - تعزیه به چاه انداختن یوسف - تعزیه بیماری حسنین (حسن و حسین) - تعزیه فضل و فتاح و تعزیه شبیخون شب عاشورا.

● بخش ششم به عنوان آخرین بخش کتاب به تجزیه و تحلیل تعزیه قاسم به عنوان نمونه اختصاص یافته است و نویسنده ضمن آوردن اصل تعزیه در متن کتاب، آن را مورد بررسی قرار داده است.

این کتاب شامل عکسهای بسیاری از تعزیه‌های مختلف است که گردآوری شده است و می‌تواند در شناخت پربارتر این هنر ملی و مذهبی ما مفید واقع شود.

پژوهشی در تعزیه و تعزیه‌خوانی از آغاز تا پایان دوره قاجار در تهران

عنایت‌الله شهیدی - تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی با همکاری کمیسیون ملی یونسکو در ایران - چاپ اول - ۱۳۸۰. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

این کتاب حاوی اطلاعات جامعی درباره تعزیه‌خوانی در ایران از آغاز تا پایان دوره قاجاریه است و از جمله یکی از محاسن آن طبقه‌بندی دقیق و کاربردی و مناسب با قواعد و اصول پژوهش است که در آن مجموعه اطلاعات پراکنده درباره تعزیه توسط آقای شهیدی گردآوری شده است.

در مقدمه کتاب اشاره شده است که در آغاز تأسیس دفتر پژوهش‌های فرهنگی در سال ۱۳۶۶ و بویژه در بخش مردم‌شناسی آن موضوع چگونگی شکل‌گیری تعزیه و تحول آن در ایران و جمع‌آوری اطلاعات تعزیه و اسناد و مدارک مربوط به آن مطرح شد و سپس طرحی درباره بررسی تعزیه‌خوانی در تهران در دوره قاجار تصویب شد.

از آن پس کار این تحقیق در چهار حوزه به انجام رسید:

- پژوهش که به با مراجعه به اسناد و مدارک دستنوشته و یا چاپی فراهم شد و گاه تحقیقات به صورت میدانی و از طریق گرفتن اطلاعات از تعزیه‌خوانان باتجربه و در قید حیات فراهم آمد.

- سازمان دهی مطالب یادداشتها: که به تنظیم مدارک فراهم شده و تأیید صحت و سقم گفته‌ها، نظرها، استدلالها، گزارشها و... اختصاص یافت.

- نگارش و ویرایش موضوعی: که مباحث کتاب دسته‌بندی و نگارش شد و گاه بر بخش‌های دشوار آن شرح و تفسیری نوشته شد.

- ویرایش زبان و بیان: که به بازخوانی کتاب و یکدست و روان کردن متن اختصاص یافت.

این کتاب شامل یک مقدمه و ۱۳ بخش است که ویژگیهای تعزیه را از لحاظ پیشینه، سیر تاریخی، ساختار متن و شرایط اجرا مورد بررسی قرار می‌دهد و مهمترین سرفصل و موضوعات آن عبارتند از:

- بخش اول: خاستگاه و زمان پیدایی تعزیه‌خوانی: پیوند تعزیه با اسطوره و آیین، پیوند تعزیه با دین و مذهب.

ویژگیهای تعزیه: زمینه مذهبی، زمینه تاریخی، منظوم و غنایی بودن، تراژیک یا حزن‌انگیز بودن، مجموعه‌ای از نشانه‌های نمادی و رمزی و پیوند با زمان آیین‌های سوگواری و همچنین اشاره به نقش و کارکردهای تعزیه.

- بخش دوم تعزیه‌خوانی در دوره پیش از قاجار: پیدایش و پیشینه - روند تکوین و تحول و تعزیه‌خوانی در دوره زندیان و گزارشهای سفرنامه‌نویسان خارجی درباره تعزیه.

- تعزیه‌خوانی در دوره قاجار: روند کلی تعزیه در تهران در دوره قاجار - انواع تعزیه‌خوانی (سالانه - دولتی - اعیانی - گهگاهی) - تعزیه پس از مشروطه -

انتقادات بر تعزیه‌خوانی - افول و احیای تعزیه.

- تعزیه‌خوانیهای تهران - ویژگی تعزیه‌های تهران از دوره حکومت آقامحمدخان تا دوره احمدشاه.

پژوهشی در

تعزیه و تعزیه خوانی

از آغاز تا پایان دوره قاجار در تهران

عنایت الله شهیدی

با همکاری، ویرایش و نظارت علمی علی بلوکباشی

فرهنگستان ملی و موزه ملی ایران
 سازمان اسناد و کتابخانه ملی
 مرکز اسناد و کتابخانه ملی

کمیسیون ملی یونسکو در ایران

دفتر پژوهش‌های فرهنگی

پژوهش‌های فلسفه و کلام اسلامی، زمستان ۱۳۹۳

- اقسام تعزیه و مجالس تعزیه: اقسام تعزیه از نظر ۱- موضوع. ۲- مضامین نمایشی.
- ۳- نوع یا ساختمان واقعه.
- اجراکنندگان تعزیه: تعزیه‌خوانان از لحاظ نقش (اولیاخوانان - اشقیابخوانان - اشخاص میانه‌حال - شبیه جانوران). گردانندگان تعزیه (تعزیه گردان - ناظم‌البکا - ناظران و سرپرستان تکیه‌های دولتی).
- رخت و لباس و اسباب تعزیه: لباس اولیاخوان و اشقیابخوان و سایر افراد. اسباب تعزیه شامل: شمشیر، خنجر، سپر، تبرزین، علم و بیرق و...
- موسیقی تعزیه: موسیقی آوازی - موسیقی سازی و غیرآوازی - سازهای موسیقی تعزیه.

- منابع ادبی و نمایشی تعزیه‌نامه‌ها.

- زبان و ادبیات تعزیه.

- شیوه گفتار در تعزیه‌خوانی.

- ضرب‌المثل‌ها، تشبیه‌ها، تمثیله‌ها و اصطلاحها.

- شرح حال تعزیه‌خوانان و تعزیه‌گردانان.

کتاب حاضر یکی از غنی‌ترین کتب موجود درباره تعزیه‌خوانی، بویژه تاریخ تعزیه‌خوانی در تهران است، کثرت منابع معتبر استفاده شده در آن گواهی بر کوشش وافر محقق است.

نمایشنامه‌نویسان معاصر ایران (دهه چهل)

مریم موحدیان - تهران - انتشارات نمایش - چاپ اول - ۱۳۸۱

این کتاب به نمایشنامه‌نویسی معاصر ایران در مقطع زمانی دهه چهل می‌پردازد و این موضوع را در دو بخش سامان می‌دهد:

بخش نخست، معرفی و بررسی نمایشنامه‌های منتشر شده در این دهه، ترسیم خصوصیات شخصیت‌ها و ارائه چکیده‌ای از داستان آن‌هاست؛ به انضمام نگرشی بر

هر یک از آن آثار در سه محور «ساختمان نمایشی»، «زبان»، «شخصیت پردازی» - و فارغ از نقد مبنایی اندیشه آفریننده اثر.

بخش دوم، دسته‌بندی آن نمایشنامه‌هاست بر اساس «ریخت» و «درونمایه»؛ ختم کلام نتیجه‌ای در حدّ توان و زمان.

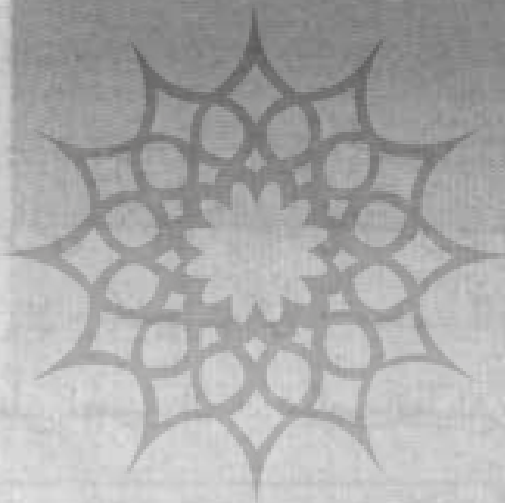
نمایشنامه‌نویسانی که آثارشان در این کتاب بررسی شده است عبارتند از:

داود آریا - نادر ابراهیمی - محمدعلی اسلامی ندوشن - ناصر ایرانی - هوشنگ باختری - ذبیح‌اله بهروز - بهرام بیضایی - سعید پورصمیمی - ارسلان پوریا - علیرضا تبریزی - ابوالقاسم جنتی عطایی - عباس جوانمرد - مهین جهانبگلو «تجدد» - غلامرضا دوست‌محمدی - محمود دولت‌آبادی - اکبر رادی - مصطفی رحیمی - ابراهیم رهبر - محمدشفیع رئیسی - غلامحسین ساعدی - علی شجاعیان - مهرداد شکوهی - عبدالرحمن صدریه - فریده فرجام - بهمن فرسی - امین فقیری - پرویز کاردان - خجسته کیا - محمد للری - بیژن مفید - ابراهیم مکی - تهمنه میرمیرانی - علی نصیریان - عباس نعلبندیان - عیسی هدایت و محسن یلفای.

وقایع اجتماعی و سیاسی ایران در دهه‌های سی و چهل تأثیر بسیاری بر این ادبیات ایران از داستان، شعر و نمایشنامه گذارد. رویدادهایی چون ملی شدن صنعت نفت ایران، کودتای ۲۸ مرداد، فشار آمریکا برای تحقق اصلاحات ارضی، قیام مذهبی ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ و قیام تلخ و شیرین بودند که افق‌های جدیدی را به سوی جامعه ایران را باز کرد. این جریانات همه‌گونه بر همه ارکان اجتماع چون تأثیر می‌گذاشت، در آینه ادبیات تجلی می‌یافت و جاودان می‌شد.

تئاتر ایران نیز در این دهه پس از یک فترت که حاصل کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ و تعطیل شدن بسیاری از مراکز و سالن‌های تئاتر بود، جانی دوباره گرفت و فعالیت خود از نو آغاز کرد. اولین این حرکت‌ها از سوی دانشگاه تهران صورت گرفت که با آمدن چند استاد خارجی تئاتر، آموزش آن به دانشگاهیان آغاز شد. در کنار گروه‌های جدیدی توسط علاقمندان تئاتر شکل گرفت چون آناهیتا، بازارگاد و تئاتر امروز.

نمایشنامه نویسان معاصر ایران (دهه چهل)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی

مریم موحدیان

همچنین تشکیل نهادهای دولتی برای تئاتر برای حمایت از تئاتر چون اداره برنامه‌های تئاتر و تالار بیست و پنج شهریور (سنگلج) و تأسیس دانشکده هنرهای دراماتیک تحت سرپرستی دکتر مهدی فروغ و گروه تئاتر دانشکده هنرهای زیبا تحت سرپرستی دکتر نامدار از عمده نمونه‌های آن است.

بدین ترتیب در کنار رشد کمی و کیفی علاقه‌مندان و دانش‌آموختگان این رشته، تئاتر در شاخه‌های مختلف دچار تحول اساسی شد و گرایش‌های مختلف آن چون بازیگری، کارگردانی، نمایشنامه‌نویسی، طراحی صحنه، گریم و هنرهای عروسکی به صورت علوم و فنونی تخصصی و وسیع درآمد. نمایشنامه‌نویسان بسیاری در این دوران پدید آمدند که تجارب خود را در قالب‌های مختلف نمایشنامه‌نویسی ارائه دادند و سعی در بازگویی مشکلات و مسایل اجتماع خود در قالب این گونه ادبی داشتند. این نمایشنامه محصول اکثراً محصول حال و هوای و تجارب دو دهه سی و چهل اند - گرچه در دهه دومین انتشار یافته‌اند.

مضامین این نمایشنامه‌ها طیف و دامنه‌ای بس گسترده از «جستجو و کشف حقیقت»، «جایگاه انسانی در جهان آفرینش»، «جنگ کهنه و نو»، «حوادث کهنه و نو»، «حوادث تاریخی»، «فقر اقتصادی و فرهنگی»، «وضعیت و مسؤولیت روشنفکران»، «اتحاد و مبارزه با اختناق» تا «تلاش برای کسب سلامت جسم»، «عشق و خیانت»، «عاطفه‌های مادری»، «کسب هویت فردی»، «از خود بیگانگی»، «جبر حاکم بر سرنوشت»، «گردونه بی‌تغییر حیات و مرگ» و ملال حاصل از آن و... را در برمی‌گیرد و سبک «رنالیسم» در آن طرفداری بیشتر دارد.

مطالعه این کتاب می‌تواند به روشن نمودن گذشته تئاتر ایران کمک کند و نکات آموزنده بسیاری را بخصوص برای علاقه‌مندان به هنر نمایشنامه‌نویسی و تاریخ تئاتر ایران در بر داشته باشد.

معرفی جنگ شعاع

به کوشش رضا خاکی - ناشر مؤسسه فرهنگی گسترش هنر ب همکاری مرکز مطالعات و

تحقیقات هنری - سال انتشار: پائیز ۱۳۸۱.

یکی از اقدامات لازم به منظور حفظ و اشاعه هنر شبیه‌خوانی، چاپ تعزیه‌نامه‌ها است. برابر یک برآورد اجمالی شمارگان مضامین و قصص تعزیه بیش از سیصد و پنجاه عنوان است که بعضی از قصص آن به چند روایت سرده شده‌اند. با عنایت به فهرست مضامین و قصص شبیه‌خوانی، باید اذعان کرد که تاکنون تعداد قابل توجهی از تعزیه‌نامه‌ها به زیور طبع اراسته نگشته و همچنان در صندوقچه تعزیه‌خوانان یا بایگانی کتابخانه‌های معتبر خاک می‌خورند. آنچه که تحت عنوان جنگ شعاع - جلد اول، به همت مؤسسه فرهنگی گسترش هنر و مرکز مطالعات و تحقیقات هنری در پائیز (۱۳۸۱ هـ.ش) به چاپ رسیده، دوازده مجلس از یکصد و هفده مجلس تعزیه‌نامه‌های کتابخانه ملک است.

[مجموعه کتابخانه ملک که به «جنگ شعاع» نیز شهرت دارد، سالها در کتابخانه «حاج حسین اقا ملک» نگهداری می‌شد. این مجموعه بعد از انقلاب به مشهد و به کتابخانه «آستان قدس رضوی» انتقال یافت به سبب شهرت یافتن به «جنگ شعاع» نیز از آن جاست که مجموعه در کتابخانه شخصی «شعاع الملک» نگهداری می‌شد تا اینکه در سال ۱۳۱۸ خریداری شد و به کتابخانه ملک منتقل گردید.^(۱)

مجموعه تعزیه‌نامه‌های کتابخانه ملک اگر چه مشتمل بر یکصد و هفده مجلس است، لیکن قصص و عناوین برخی تکراری است. چنانچه نمونه‌های تکراری را

ندیده بگیریم به پنجاه و هفت عنوان متفاوت در این مجموعه برمی‌خوریم که به دلیل زمان گردآوری و مصون ماندن از دخل و تصرف‌های ناشیانه، در زمینه نسخه‌شناسی تعزیه از اهمیت خاصی برخوردار است.

فهرست عناوین مجموعه شعاع عبارتند از:

- ۱- یحیی بن زکریا
- ۲- ذبح اسماعیل
- ۳- چاه انداختن یوسف
- ۴- درریش بیابانی و حضرت موسی
- ۵- عررسی رفتن حضرت فاطمه
- ۶- تولد امام حسین
- ۷- خبردادان حبرئیل شهادت امام حسین را
- ۸- دحیه کلبی
- ۹- گلو بوسیدن و طعام خواستن
- ۱۰- روزه گرفتن اهل بیت
- ۱۱- تهر کردن حسنین
- ۱۲- رخت عیدی دادن
- ۱۳- صالح یهودی
- ۱۴- شمعون یهودی
- ۱۵- عاق والدین
- ۱۶- نجات امت
- ۱۷- وفات ابراهیم
- ۱۸- وفات پیغمبر
- ۱۹- وفات فاطمه زهرا
- ۲۰- فصب خلافت

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 رمان جامع علوم انسانی

- ۲۱- شهادت امیر(ع) ۷ نمونه
- ۲۲- امام حسن(ع) ۲ نمونه
- ۲۳- تخت نشستن یزید و بیعت خواستن از جناب خامس آل عبا حضرت سیدالشهدا علیه السلام ۱ نمونه
- ۲۴- مدینه الوداع ۲ نمونه
- ۲۵- ورود مسلم ۱ نمونه
- ۲۶- شهادت مسلم ۱ نمونه
- ۲۷- سر قبر رفتن طفلان مسلم ۱ نمونه
- ۲۸- شهادت طفلان مسلم ۱ نمونه
- ۲۹- حجة الوداع ۲ نمونه
- ۳۰- جا خالی فرستادن فاطمه صغری ۲ نمونه
- ۳۱- منزل قادسیه ۱ نمونه
- ۳۲- راه گم کردن ۱ نمونه
- ۳۳- حربین یزید ریاحی ۲ نمونه
- ۳۴- شهادت وهب ۲ نمونه
- ۳۵- شیخون زدن بر اهل بیت ۱ نمونه
- ۳۶- مهلت خواستن ۲ نمونه
- ۳۷- مهلت خواستن و شهادت قاسم ۱ نمونه
- ۳۸- شهادت غلام امام زین العابدین ۲ نمونه
- ۳۹- شهادت علی اصغر ۱ نمونه
- ۴۰- طفلان زینب ۲ نمونه
- ۴۱- قاسم ۴ نمونه
- ۴۲- حضرت عباس ۳ نمونه
- ۴۳- حضرت علی اکبر ۸ نمونه
- ۴۴- گل فرستادن ۴ نمونه

- ۲۵- درویش هندی
 ۱ نمونه
- ۴۶- شهادت امام حسین (ع)
 ۶ نمونه
- ۴۷- سز جدا کردن
 ۲ نمونه
- ۴۸- بقراری
 ۶ نمونه
- ۴۹- کشیک کشیدن اهل بیت
 ۱ نمونه
- ۵۰- عروسی زعفر جنی
 ۱ نمونه
- ۵۱- تخت جبرئیل
 ۲ نمونه
- ۵۲- نعش دفن کردن
 ۲ نمونه
- ۵۳- ورود به بهشت
 ۱ نمونه
- ۵۴- دیر راهب
 ۱ نمونه
- ۵۵- دیر شیرین
 ۱ نمونه
- ۵۶- خولی
 ۱ نمونه
- ۵۷- برگاه عبید زیاد
 ۲ نمونه

تعزیه‌های عروسی رفتن فاطمه زهرا(س) و یحیی بن زکریا از مجموعه جلد اول جنگ شعاع به سال ۱۳۵۰ در کتابی تحت عنوان تئاتر ایرانی به همت مایل بکتابش و فرخ غفاری عیناً به چاپ رسیده‌اند، لیکن هیچ اشاره‌ای به مأخذ نسخه و چگونگی به دست آمدن آن ننموده‌اند و معلوم نیست که مجالس مذکور از مجموعه کتابخانه ملک نسخه برداری شده‌اند یا اینکه نامبردگان فوق به واسطه تعزیه خوانان به این مجلس دست یافته‌اند.

در چاپ مجلس عروسی رفتن حضرت فاطمه (س) در مقایسه با آنچه که در کتاب تئاتر ایرانی آمده، تفاوت‌های ذیل به چشم می‌خورد:

الف- گفتار خواهر عبدالعزیز در ص ۲۸۷ با مصرع (شوم فدای تو، ای برگزیده آخیا) شروع می‌شود و چهار مصرع قبل از آن گفتگوی خواهر عبدالعزیز با خود است.

ب- در صفحه ۲۸۹ پیغمبر(ص) به خواهر عبدالعزیز می‌گوید:

به چشم، خواهش امر تو را به جا آرم

که من به سوی شما بس امیدها دارم

و پس از آن مخاطب ایشان، حضرت فاطمه (س) است که با مصرع: (بیا، بیا به برم، نور هر دو دیده من) شروع می شود.

داوود فتحعلی بیگی

ژوبشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

سال چاپ: ۱۳۹۱

۵۷-...

۶۲-...

۷۶-...

۸۳-...

۶۴-...

۶۵-...

۶۵-...

۶۵-...

۶۵-...

۶۵-...

۶۵-...

۶۵-...

۶۵-...

۶۵-...

۶۵-...

۶۵-...

۶۵-...

۶۵-...

۶۵-...

۶۵-...

۶۵-...

۶۵-...

۶۵-...

۶۵-...

۶۵-...

۶۵-...

۶۵-...